

Leren lezen met je lijf: lezen moet je dóén!

Na de geboorte van onze mongoloïde dochter zochten wij contact met andere ouders van mongolen om van hen te leren. Zo ontmoette ik ook volwassen mongoloïde mensen die tot mijn grote verbazing zelfs konden lezen! Jaren geleden had ik op de PABO geleerd dat leesles geven op een school voor ZMLK eigenlijk een zinloze zaak is. Vandaar mijn verbazing over deze lezende zwakzinnige mensen.

Zij bleken dit lezen dan ook meestal niet op school geleerd te hebben maar thuis van hun moeder of een broer.

Nieuwsgierig geworden informeerde ik naar de gebruikte leesmethode en steeds weer kreeg ik hetzelfde antwoord: „Nou gewoon... eerst de letters en dan de woorden.” Intuïtief had men voor een spellende, stap-voor-stap methode gekozen met de letters als uitgangspunt. Ook Nigel Hunt¹ leerde op deze wijze van zijn moeder lezen. En dat nog wel in de Engelse taal die veel moeilijker spellend is te leren lezen dan het Frans of het Nederlands.

Door deze ervaringen groeide in mij de wens om de leesmethode zoals menig „moeder” die intuïtief gebruikt om te gaan zetten in een leesmethode die door leerkrachten gebruikt kan worden. Daarom liet ik mij inschrijven als cursist bij het Seminarium voor Orthopedagogiek te Zeist. Ook begon toen het leesexperiment op de Dr. Itardschool voor ZMLK te Zwolle. De doelstelling van dit experiment luidde: „Zoeken naar de meest effectieve en plezierige leesmethode voor leerlingen met Down's syndroom”. Dit zoeken is nog niet ten einde, maar graag vertel ik alvast iets over de stand van zaken op dit moment. Want niet alleen mongolen, ook veel andere leerlingen met (ernstige) leerproblemen vinden baat bij deze manier van lezen leren.

Het meest wezenlijke in het experiment is de loskoppeling van het leesonderwijs van het leren schrijven

ven. Op de Dr. Itardschool leren leerlingen lezen zonder ooit zelf één letter op papier te hebben gezet! Lezen en schrijven zijn in feite twee tegengestelde vaardigheden die m.i. beter niet gelijktijdig aan leerlingen met (ernstige) leerproblemen onderwezen moeten worden.

In de natuurlijke taalontwikkeling gaat het receptieve taalgebruik altijd vooraf aan het produktieve taalgebruik: bij de lichaamstaal gaat geknuffeld worden vooraf aan knuffelen, bij de spreektaal volgt spreken op luisteren en bij de schrijftaal gaat lezen vooraf aan schrijven.

Lezen is voor verstandelijk gehandicapten een nuttige vaardigheid die het zelfstandig functioneren sterk bevordert (boodschappen doen, opschriften lezen, de T.V.-gids). Schrijven daarentegen is veel minder noodzakelijk om enigszins in onze maatschappij mee te kunnen doen. Het aantal mensen dat ooit op school wel heeft leren schrijven, maar daarna nooit meer een pen ter hand nam is groter dan we vaak denken.

Lezen is als aan te leren vaardigheid veel gemakkelijker dan schrijven. Lezen doet vooral een beroep op het herkenkend bezig-zijn (een principe waarop bijv. het werken met een computer is gebaseerd), terwijl voor het kunnen schrijven een werkelijk kennen nodig is (wie van ons kan zelf een computer programmeren?). Lezen begint met nieuwsgierigheid: willen weten wat er staat. Schrijven begint met betekenis-toekenning: gedachten willen overdragen. Wie met zwakzinnigen werkt zal nu meteen beamen dat nieuwsgierigheid wel en betekenis-toekenning veel minder eigen is aan bijv. een mongool. Bovendien is leren schrijven ook motorisch voor veel ZMLK leerlingen een probleem.

Het laatste argument om eerst alleen met leesonderricht te starten is het simpele feit dat het binnen

het ZMLK onderwijs al jaren een goede gewoonte is steeds slechts één ding tegelijk aan te leren: zo leert men bijv. eerst het begrip „links... en de andere kant”, pas veel later wordt ook de andere kant benoemd... „rechts”.

Deze scheiding tussen lezen en schrijven biedt in de onderwijspraktijk vele voordelen omdat het leerproces sterk vereenvoudigd wordt, bijv.:

- de leerlingen hoeven niet getraind te worden in het (innerlijk) oproepen van onzichtbare letterbeelden, want voor het lezen is alleen maar het benoemen van zichtbare lettertekens noodzakelijk.

- klank-synthese spelletjes, nodig voor het lezen, zijn leuk en blijven spannend; de veel moeilijker auditieve discriminatie-oefeningen behoren bij de schrijfvaardigheid en kunnen dus achterwege gelaten worden.

De werkwijze op de Dr. Itardschool heeft de naam „Lezen moet je dóén” meegekregen. Niet alleen vanwege het feit dat er ook op een ZMLK school gelezen kan worden, maar vooral omdat het gebarenalfabet van Borel Maisonnay hierbij zo'n centrale plaats inneemt.

Tijdens een cursus van Ton van Kooten (Sem. van Orthoped.) leerde ik omgaan met deze gebaren en de resultaten op de ZMLK school zijn werkelijk verbluffend! Mme.

Leren articuleren met de gebaren van B.M. Carlien oefent hier de t-klank.

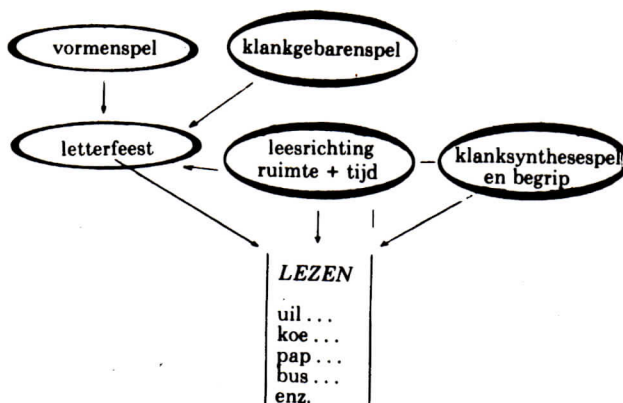
Berrie voelt de V-klank. Hij maakt het V-gebaar en als hij nu zijn handen in deze stand voor zich op tafel legt, kan hij het V-teken ook zien.

Borel Maissonny, een Franse logopediste, heeft ontdekt dat gebaren kunnen helpen bij het onthouden van de juiste klank bij elk letterteken. In Nederland is dit gebarenalfabet geïntroduceerd door prof. J. J. Dumont². Op onze school werden de gebaren opnieuw aangepast aan onze leerlingen met hun specifieke motoriek en aan onze beperkte doelstelling, namelijk alleen leren lezen. Zo zal elke opvoeder deze gebaren opnieuw aanpassen aan de eigen situatie.

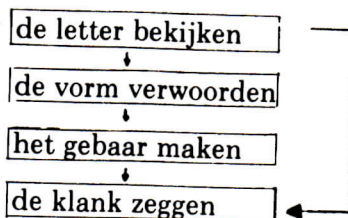
De gebaren worden gebruikt als didactisch hulpmiddel, als een motorische geheugensteun. Het motorisch geheugen is sterker dan het visuele en auditieve geheugen, zwemmen verleet je niet. Een oud Chinees spreekwoord zegt: wat ik hoor ... vergeet ik, wat ik zie ... onthoud ik, wat ik doe ... begrijp ik. De grootste waarde van het gebruik van de gebaren is hierin gelegen dat we de leerlingen een leerstrategie aanbieden waardoor zij *zichzelf kunnen helpen!* Het werkt zo:

De leerling leert eerst welk gebaar er bij een klank hoort: de „V” is een klank die je kunt „voelen”. Daartoe legt de leerling eerst zijn hand op een motor (bijv. stofzuiger) en voelt de trilling van de v-klank, daarna legt hij zijn handen met de polsen tegen elkaar om zijn kaak (zie foto) om zo bij zichzelf de v-klank te voelen. Dat hij daarbij ook al het v-teken (de letter) maakt, weet hij zelf nog niet. Vervolgens, en dat kan op een ZMLK school wel een jaar later zijn, wordt de letter aangeboden, er wordt een V op het bord getekend, de leerling legt zijn handen op de lijnen en brengt die dan naar zijn gezicht terwijl hij nu automatisch

De basisspelen:

„v” zegt, het kan gewoon niet meer fout gaan! In schema gebracht ziet de leerstrategie die de leerling nu zelf kan hanteren er als volgt uit:

Bij het aanvankelijk lezen zal de leerkracht nu niet behoeven te zeggen: „Kijk nou eens, *kijk* nou eens goed naar die letter”, maar hij zal zeggen: „Vertel eens hoe die letter eruit ziet en *maak het gebaar* er maar bij.” Het hoeft geen betoog dat dankzij deze werkwijze veel faalangst kan worden voorkomen. De leerkracht hoeft immers de letters niet meer voor te zeggen, maar geeft hooguit „stille hulp” d.m.v. het maken van een gebaar.

Een derde belangrijk kenmerk van „Lezen moet je dóén” is dat er geen leesvoorwaarden aan de leerlingen worden gesteld. Alle leerlingen doen mee aan de vijf basisspelen die nodig zijn om tot lezen te kunnen komen. Dit is mogelijk omdat er in het begin alleen gespeeld wordt met klanken en gebaren. Dit *klankgebarenspeel* kan al met zeer jonge kinderen gespeeld worden. Het beoogt een bewustwordingsproces op gang te brengen dat woorden zijn opgebouwd uit klanken. Bovendien helpt dit spel bij het duidelijker leren spreken: articulatie-verbetering. Het *klankgebarenspeel* is dan ook uitermate geschikt voor KDV's en kleuterklassen. Naast het *klankgebarenspeel* kennen we het *klanksynthese-*

spel waarmee het koppelen van klanken tot woorden die begrepen worden geoefend wordt, het *vormenspel* om de grondvormen te leren waaruit de letters zijn opgebouwd, aandacht voor de *leesrichting* (er is een vaste orde in de ruimte en in de tijd) en tenslotte het *letterfeest*, want het leren van een nieuwe letter is altijd weer een feest.

Na deze basisspelen kan begonnen worden met het leren lezen van eenvoudige woorden zoals aap-ik-ij, gevolgd door moeilijker woorden als koe-wei-lui ... en zo volgt er een hele opbouw in niveau's met vele tussenstappen.

Dat het op deze wijze jaren duurt voordat de leerlingen kunnen lezen is helemaal niet erg. Doorgaans zitten de leerlingen niet minder dan 12 tot 14 jaar op een ZMLK school! Welk leesniveau elke individuele leerling uiteindelijk bereikt is op zich niet belangrijk, als het maar het hoogst bereikbare is, want elke nieuwe stap in het leesproces verruimt de mogelijkheden tot zelfstandig functioneren en daar gaat het toch immers om?

Trijntje de Wit-Gosker

Literatuur:

1. Nigel Hunt. „De wereld van Nigel Hunt”. Een mongoloïde jongen schrijft zijn eigen levensverhaal. Rotterdam, 1979.
2. Dumont J. J. en Kok J. F. W. *Curriculum schoolrijpheid 1*. Den Bosch, 1975.
3. T. de Wit-Gosker „Lezen moet je dóén” scriptie B.O.-akte Seminarium voor Orthopedagogiek. Zeist, 1984.
4. T. de Wit-Gosker „Lezen moet je dóén”, zal verschijnen in de serie *Onderwijspraktijk* bij de SLO Enschede, najaar 1985.